

Харківська ЗОШ І-ІІІ ступенів № 126

Харківської міської ради

Харківської області

Творча робота

на тему: «Марія Заньковецька і театральне

мистецтво Харкова

(друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)»

Учитель української мови
та літератури ХЗОШ № 126
Бендега Світлана Петрівна

Харків

Сьогодні, як ніколи, постає проблема морального відродження підростаючого покоління. На жаль, сучасну молодь не дуже цікавить література та мистецтво. Це неправильно, бо призводить до морального занепаду, треба підвищувати моральні цінності людини.

У 2004 році виповнилося 150 років від дня народження Марії Костянтинівни Заньковецької та 70 років від дня її смерті. Ці події відзначали по різних містах України. Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України „Про вшанування пам'яті М.К. Заньковецької” від 29 жовтня 2003 року № 649-р було сплановано та проведено низку ювілейних заходів. Це свідчить про величезну цінність такої людини для нашої історії, людини, яка була не тільки Артисткою з великою букви А, а ще й громадською діячкою. Заньковецька була першою актрисою, яка була удостоєна звання народної артистки УРСР.

Про багатогранність таланту свідчить також її участь у кінофільмах: у 1911 році, коли в Катеринославі (тепер Дніпропетровськ), гастролувала знаменита українська труппа М. Садовського та О. Суслова, місцевий кінематографіст Д. Сахненко відзняв художні фільми „Наймичка”, „Наталка Полтавка” за участю корифеїв українського театру М. Заньковецької, М. Садовського, Л. Ліницької та ін., а М. Заньковецька брала участь у фільмі В. Гардіна „Остап Бандура”.

Заньковецька стала еталоном художньої майстерності. Навіть з'явився неофіційний термін – „заньковецьке”. Вислів „щось „заньковецьке” є в цієї актриси” означає, що вона досягла високої ступені майстерності акторства. Таким актрисам тепер (починаючи з 1993 р.) видають премії імені Заньковецької. Премія заснована за ініціативою робітників київського Музею Заньковецької та президента ужгородської асоціації „Інтерарт”, заслуженого працівника культури України Василя Руснака. Цієї премії удостоєні Лариса Кадирова, Ада Роговцева, Людмила Руснак, Людмила Кара-Гяур та інші. У Києві проходила виставка (02.02.2004 – 31.12.2004) „У сузір'ї Марії Заньковецької”, на якій представлені лауреати премії імені М. Заньковецької.

Протягом року по телебаченню демонструвалися документальні фільми про велику артистку. Дані факти свідчать про великий інтерес до цієї особистості.

Слова директора київського Музею Марії Заньковецької Наталі Бабанської: „Вона для нас...і досі міф, прекрасна картина з багатьма нашаруваннями, яку потрібно

реставрувати” [33], - підкреслюють актуальність сучасних досліджень життя і творчості М.К. Заньковецької.

Харків був одним з небагатьох міст, де в кінці XIX на початку XX ст. дозволяли ставити вистави українською мовою, тому тут часто гастролювали українські трупи. Але чомусь у літературі про гастролі М. Заньковецької в Харкові сказано дуже і дуже мало.

Тому перспективним напрямком є вивчення біографії і творчості Заньковецької за „топографічним” принципом.

У результаті такої роботи перед нами розкриваються невідомі сторінки творчості М.К. Заньковецької. Це сприяє поповненню скарбниці відомостей про представників вітчизняної культури, що є особливо важливим для сьогодення.

Важливо встановити, як життя і творчість М.К. Заньковецької пов’язані з Харковом, як вплинула творчість відомої артистки на театральне мистецтво Харкова, яке значення для харків’ян мали гастролі М.К. Заньковецької.

Завдання дослідження:

- знайти факти, які пов’язують життя і творчість Марії Заньковецької з Харковом;
- встановити трупи, в яких М. Заньковецька гастролювала в Харкові;
- встановити хронологію гастролей М. Заньковецької у Харкові, точні дати виступів та вистави за участю цієї артистки, які бачили харківські глядачі;
- з’ясувати, в яких театрах у Харкові грала М. Заньковецька;
- опрацювати газетні статті харківської театральної критики про виступи на сцені М. Заньковецької, співставити думки театральних критиків, зробити висновки;
- з’ясувати, як харківська публіка ставилась до гастролей труп за участю М. Заньковецької, як вплинули гастролі артистки на театральне мистецтво Харкова;
- висвітлити, як доля та творчість Заньковецької переплелися з життям і творчою працею відомих діячів театального Харкова.

Для досягнення мети була проведена така робота:

- ознайомлення з літературою по темі в бібліотеці ім. К.С. Станіславського (читальний зал та краєзнавчий відділ);

- робота в читальному залі театрального відділення бібліотеки Харківського університету мистецтв ім. І.П. Котляревського; перегляд вистави-іспиту студентів університету;
- робота в бібліотеці ім. В.Г. Короленка (з літературою, періодичною пресою та мікрофільмами газет „Харьковские губернские ведомости”, „Южный край”, „Харьковский листок”);
- в ЦНБ харківського національного університету ім. Каразіна (література за темою, оригінали газет „Южный край”);
- дослідження матеріалів Державного архіву Харківської області;
- консультація в Харківському державному академічному драматичному театрі ім. Т.Г. Шевченка.

Результати дослідження можуть бути використані учнями мистецьких шкіл, студентами вищих мистецьких закладів при вивченні відповідних розділів історії вітчизняного театру, а також стати матеріалом для музею імені М.К. Заньковецької в Києві, бо там проводиться постійне дослідження життя і творчості М.К. Заньковецької.

М.К. Заньковецька відіграла величезну роль в історії відродження української нації, особливо у створенні нашого національного театру, блискучою зорею якого і прикрасою вона стала з перших же кроків його національної місії.

Гастролі М.К. Заньковецької в Харкові є однією з маловідомих сторінок творчої біографії актриси. Дана робота дозволила докладніше вивчити „харківський період” творчості артистки.

При вивченні харківського періоду життя і творчості М. Заньковецької слід взяти до уваги такі факти:

– 1882 рік був роком створення М.Л. Кропивницьким своєї першої знаменитої трупи, з появою якої починається творче піднесення українського театру. До складу цієї трупи увійшла М.К. Заньковецька, яка відіграла велику роль у розвитку українського театрального мистецтва.

– Для українських акторів була заборонена майже вся Україна, в тому числі вся рідна М.К. Заньковецькій Чернігівщина. Інші губернії – Харківська, Катеринославська, Херсонська – стали головними районами діяльності української трупи Кропивницького, Старицького і всіх пізніших українських труп.

– Перший виступ М.К. Заньковецької в Харкові відбувся 27 лютого 1883 року на сцені драматичного театру в п'єсі „Чорноморці”.

– У Харкові М.К. Заньковецька гастролювала в складі різних труп у період з 1883 року по 1912 рік. Це трупи М.Л. Кропивницького, М.К. Садовського, М.П. Старицького,

Л.Р. Сабініна, О.З. Сулова, Ф.П. Волика.

– Перші біографічні матеріали в російській пресі з'явилися саме в харківській газеті „Южный край”.

– М.К. Заньковецька грала на сцені Драматичного театру А.Н. Дюкової, у Великому театрі саду „Тіволі”, в закритому театрі саду „Тіволі”, в театрі-цирку братів Нікітіних, на сцені Народного театру, Оперного театру, в театрі „Дома Робочих”.

Тому важливо встановити хронологію гастролей М.К. Заньковецької в Харкові, точні дати виступів та вистави за участю цієї артистки, ролі українською та російською мовами. Ці факти можуть бути використані для видання збірника театральнo-критичних статей про М.К. Заньковецьку.

М.К. Заньковецька була видатним читцем-декламатором, вона гідно понесла на сцену Шевченкове слово, що мало велике культурно-виховне значення.

– Харківська публіка ставилася до гастролей труп за участю М.К. Заньковецької як до свята української театральної культури, дружно відвідуючи і з захопленням сприймаючи вистави цих труп.

– Гастролі М.К. Заньковецької в Харкові зробили вагомий внесок в розвиток українського драматичного театрального мистецтва, отож важко переоцінити вплив цієї великої артистки на формування почуття національної гідності харків'ян, духовне зростання публіки, запровадження тут української культури, що є актуальним і для сьогодення.

– Період, в який М.К. Заньковецька гастролювала в Харкові (з 1883 року по 1912

рік) припав саме на зеніт її слави і творчої зрілості. Таким чином, харківська публіка мала щастя спостерігати гру великої артистки М.К. Заньковецької саме в період найвищого розквіту її таланту.

Доля і творчість М.К. Заньковецької переплелися з життям і творчою працею відомих діячів театрального Харкова, зокрема з І.О. Мар'яненком (Петлішенком), О.І. Сердюком.

І.О. Мар'яненко – Народний артист СРСР, лауреат Державної премії, актор Харківського театру ім. Т.Г. Шевченка, професор Харківського театрального інституту – присвятив Марії Костянтинівні Заньковецькій розділ у книзі „Минуле українського театру” – „Мої зустрічі і спільна праця з М.К. Заньковецькою”, також його спогади про роботу з М.К. Заньковецькою відбилися на сторінках „Вінка спогадів про Заньковецьку” та книг „Сцена, актори, ролі”, „Акторська майстерність корифеїв”. Він спостерігав творчу роботу Марії Костянтинівни і працював разом з нею з 1896 року по 1916 рік (в одних театральних трупях, що гастролювали в Харкові).

О.І. Сердюк - харківський театральний діяч, народний артист СРСР, лауреат Державних премій СРСР, корифей українського радянського театру, навчався акторської майстерності у М.К. Заньковецької.

– Поради М.К. Заньковецької відкривали обом акторам новий внутрішній світ ролей, збагачували акторську техніку, викликали творче піднесення; своєю натхненною грою М.К. Заньковецька піднімала їх на творчу височінь, що обумовлювало успіх українських вистав, сприяло запровадженню в Харкові українського театрального мистецтва.

М.К. Заньковецька була видатним педагогом, вона виховала не одне покоління митців, багато зробивши для піднесення розвитку культури нашої країни, зокрема Харкова, тому її по праву називають «гордістю української сцени».

– М.К. Заньковецька перебувала на українській театральній сцені 40 років, що сприяло розвитку українського театрального мистецтва. Вона виконала більш ніж 92 ролі. М.К. Заньковецька першою в Україні була удостоєна звання народної артистки республіки (1922 рік).

– Ми повинні пишатися, що ім'я цієї артистки – М.К. Заньковецької – пов'язане з нашим містом Харковом.

Вона залишила у спадок новому мистецтву яскравість і силу емоцій, пристрасність, звучність слова, щедрість акторської виразності, непідробну любов до народу. М.К. Заньковецька - яскрава постать в національному відродженні України. Її

ім'я стоїть поруч з іменами інших діячів, які віддали всі свої знання і таланти для того, щоб вивести народ на шлях політичного, соціального, культурного та естетичного розвитку.

Відомі українські поети присвятили М.К. Заньковецькій свої прекрасні поетичні рядки.

...Гаряча дума Кобзаря,
Що і в огні не спопеліє,
І молоток Каменяра,
І струни Лисенка живії,
І слави золота зоря
Круг Заньковецької Марії...

М. Рильський

Її зорею називали,
Ясною зіркою... Вона
І справді трепетно-ясна
Була, як зірка...
...Вогнем, жагою, пориванням
Вона серця палила всім.
Страждання граючи, стражданням
Сама була вона живим...

М. Рильський

Хто поквітує болі життя твого?
Хто сльози витре з очей?
Заступниці жіночої недолі,
Заступниці окрилених людей?
Пізнав тебе і серцем всім вітає
Знеможений український народ.

Л. Старицька-Черняхівська

І в душі народжується власне...:

Натхнення...

вірш присвячений М.К. Заньковецькій

Як швидко плине час...

Нема вже тих очей,

Прекрасних і задумливо-печальних...

Відлуннями краси і слів прощальних

Звучить її мистецтво, крізь роки, до нас...

Чарівна глибина тих образів, Маріє,

Що Ви створили, вічності сяга...

І вдячність Вам за подароване натхнення

Проникливо-небесно серце дотика....